

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІЧНОЇ ТА ВІКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

На правах рукопису

**МАЗУРЕНКО ІННА ОЛЕГІВНА
ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОКОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ
ПСИХОЛОГА З ДІТЬМИ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ**

**Спеціальність: 053 Психологія
Освітньо-професійна програма: Психологія
Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»**

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент Гошовська Д.Т.

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ПОДАННЯ В ДЕК
Протокол № _____
засідання кафедри педагогічної
та вікової психології
від _____ 2024р.

Завідувач кафедри
доктор психологічних наук,
проф. Гошовський Я. О. _____

ЛУЦЬК-2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ І ФУНКЦІОНУВАННЯ СУЧАСНОЇ ПСИХОКОРЕКЦІЇ	
1.1. Особливості психокорекційної діяльності психолога : теоретичний ракурс проблеми.....	7
1.2. Специфіка застосування психокорекції в роботі з дітьми підліткового віку.....	11
 РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ ТА СПЕЦИФІКА ЇХ КОРЕКЦІЇ	
2.1. Організаційно-методичні та процедурні складові емпіричного дослідження міжособистісних конфліктів серед підлітків.....	18
2.2. Результати емпіричного дослідження.....	25
 ВИСНОВКИ	 38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	40

ВСТУП

Актуальність проблеми. Реальність соціально-економічного і духовно-культурного простору сучасного українського суспільства відбувається у вкрай складних умовах воєнного часу. Внаслідок підвищеної тривоги за долю держави і власного життя у нашій спільноті зростають як почуття патріотизму, так і підвищується різновидова тривожність, зростає посилена фрустрованість, акцентується конфліктність, агресивність та інші негативні тенденції. Враховуючи такий стан речей, окреслена проблема є надзвичайно важливою і актуальною у плані вирішення і потребує як психореабілітації, так і психокорекції.

Надання ревіталізаційної допомоги дуже часто межує з необхідністю залучення психокорекційного інструментарію для відновлення втрачених або девіантно спрямованих поведінкових намірів і проявів.

Помітне зростання міжособистісної напруженості стимулює появу значно вищої щільності різноманітних конфліктів, а загальна кризовість соціуму однозначно надає проблемі розвитку сучасної психокорекції дуже важливого значення.

Окремого наукового статусу набуває коло проблем, зумовлене необхідністю облаштування та запровадження системи сучасних психокорекційних технологій для роботи з дітьми підліткового віку, адже через специфіку цього вікового етапу (криза, нонконформізм, пубертат, почуття дорослості тощо) виникає дуже багато підстав для цього.

Тому актуальність нашого дослідження зумовлена якраз необхідністю проведення теоретико-емпіричного вивчення психологічних особливостей корекційної діяльності психолога із сучасними підлітками.

Безперечно, залучення психокорекційного дискурсу в емпірично-дослідницькі площини має досить тривалу наукову історію, зокрема у працях Я. Гошовського, С. Кузікової, С. Максименка, М. Мушкевич, В. Панка, Т.Титаренко, Т. Яценко та ін. висвітлені як теоретико-методологічні основи цього тривалого і складного процесуального феномена, так і прикладні студії емпірично-пошукового плану.

Об'єкт дослідження – діяльність психолога з дітьми підліткового віку.

Предметом дослідження є особливості фахової психокорекційної роботи психолога з підлітками при вирішенні конфліктних ситуацій.

Мета дослідження полягала у встановленні теоретичних засад вивчення якісної специфіки професійної психокорекційної діяльності психолога з дітьми підліткового віку й емпіричне вивчення окресленої проблематики.

Згідно з метою нами було виокремлено такі основні **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретичний аналіз особливостей психокорекційної діяльності психолога.
2. Розкрити специфіку застосування психокорекції в роботі з дітьми підліткового віку
3. Проаналізувати соціально-психологічні причини виникнення міжособистісних конфліктів у підлітків
4. Провести емпіричне вивчення особливостей психокорекційної роботи психолога з конфліктною поведінкою сучасних підлітків;

Методи дослідження: теоретичний аналізу та узагальнення науково-психологічної літератури з актуальної проблеми дослідження; емпіричні: Методика діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки (за К. Томасом), Методика комунікативні і організаторські схильності (КОС-1), Методика рівня комунікативного контролю (за М. Снайдером), Методика діагностики міжособистісних

стосунків (за Т. Лірі); статистичні методи кількісної обробки та якісної інтерпретації отриманих емпіричних даних і кількісних показників.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі ЗОШ I-II ступенів Волинської області упродовж 2024 р. Репрезентативна вибірка налічувала 80 осіб, з яких 40 учнів 7-их класів та 40 - 9-их класів

Теоретичне значення роботи полягає в розширенні науково-психологічних уявлень про специфіку психокорекційної роботи психолога із сучасними підлітками.

Практичне значення полягає в тому, що основні положення і результати можуть бути адаптовані психологом і вчителями для оптимізації психокорекційної роботи з підлітками, зокрема щодо зниження рівня їхньої конфліктності.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ І ФУНКЦІОНУВАННЯ СУЧАСНОЇ ПСИХОКОРЕКЦІЇ

1.1. Особливості психокорекційної діяльності психолога : теоретичний ракурс проблеми

Класичні засади глибинної психокорекції, зокрема її багатогранна феноменологія, різноконцептуальна теорія і багатюща практика розкритті у відомому й чи не найпопулярнішому серед вітчизняних психологів навчальному посібнику Т.С. Яценко [43].

В іншій праці Яценко Т.С. пише про теорію та практику групової психокорекції як потужного підходу, спроможного активізувати особистісний шлях та внести зміни в хибні або девіантні чи деструктивні траєкторії свого життєвого шляху і розвитку. Наведено приклади успішного застосування ідивідуальної та насамперед групової психокорекції [43].

Панок В., Титаренко Т.М. та інші в основах практичної психології пропонують дуже важливі базові підходи до організації психопрофілактичної, психодіагностичної, психоконсультаційної та психокорекційної роботи. Розкрито як теоретико-методологічні підходи, так і прикладні студії для, наприклад, поглибленого консультування клієнтів чи різної концептуальної детермінації психокорекційних процесів. Підручник містить значний масив корисних матеріалів, знання яких дасть змогу потужно і фахово здійснювати корекційне втручання у психосвіт людей, які цього потребують, зокрема з дотриманням принципів «не зашкодь», «фахово допоможи». «гуманно сприяй розвитку» тощо [36].

Yalom, I.D. & Molyn, L. запропонували колись (тепер вже класичне) наукове інтегративне уявлення про теорію та практику

групової психотерапії. Серед положень цього потужного підходу зустрічаються паралелі із психоконсультаційним та психокорекційним аспектом запровадження й реалізації у фаховій діяльності психотерапевтичного дискурсу [45].

На думку Франкла В., людина, яка втратила розуміння доцільності свого існування повинна запрацювати в пошуках справжнього сенсу буття, щоб завдяки трансцендентному відабстрагуванню досягнути нові смисли свого теперішнього життя. Очевидно, якраз у цьому полягає своєрідна сутність як психотерапевтичної сили логотерапії, так і її корекційно-оптимізуючий сенс [41].

Розширені інформаційні пласти зосереджені Кузіковою С.Б. в основах психокорекції, зокрема нарівні навчального посібника розкрито всі основні культивовані й застосовувані психологічні підходи, погляди і концепції що корекційного втручання у психосвіт особистості, яка має різноманітні проблеми травмівного або й девіантного походження і характеру. Висвітлено інтенсивні й інтернативні бачення психокорекційного вирішення нагальних і типових проблем особистості різного віку. Детально розкрито специфіку застосування різних корекційних практик і психотехнік, адже вони повинні слугувати допомозі для людини і не завдавати їй додаткових прямих або опосередкованих проблем [21].

В іншому дослідженні Кузікова С.Б. розкриває психологічну специфіку теорії та практики вікової психокорекції, зробивши акцент на особливостях врахування онтогенетичного дозрівання людини та її соціального самоствердження й самореалізації. Застосування психокорекційних впливів повинно бути витримане в традиціях гуманізму і професіоналізму та з дотриманням кодексу й етики проведення досліджень та надання психокорекційної допомоги,

особливо ж для дітей, людей літнього віку, осіб з психофізичними вадами розвитку тощо [21].

Корисним, цікавим і результативним доробком вітчизняної психології в досліджуваній нами темі, а також обов'язковим і плідним інструментарієм для психологів-практиків постає створений Максименком С.Д., Прокоф'євою О.О., Царьковою О.В., Кочкуровою О.В. практикум із основ і принципів групової психокорекції. В підручнику охоплено величезні масиви інформації про специфіку психокорекції, розкрито як методологічні засади, так і конкретні методичні підходи до процесу корекції особистісної психіки у складних умовах [].

Вестбрук Д. Г., Кеннерлі, Дж. Кірк у праці, присвяченій вступові у технології та таємниці когнітивно-поведінкової терапії, детально і багатогранно висвітлюють позитиви цього напрямку надання допомоги. Безперечно, попри терапевтичний ефект усі задіяні засоби прямо або опосередковано мають і психокорекційний потенціал та результат, адже сприяють гармонізації особистісної психогенези на всіх рівнях життєвої активності [24].

Васьківська С. В. розкриває ключові основи психологічного консультування, подаючи в підручнику як класичні підходи й технології до корекції індивідуального життєвого шляху, спотвореного девіаціями й адикціями, так і найновіші бачення перебігу й результативності корекційного впливу на людину. Охоплено різні інформаційні пласти психокорекційного плану, розкрито конкретні прийоми, способи і засоби такого важливого реабілітаційного впливу на особистісні, що має проблеми в розвитку. Подано також систему методів для задіяння в ситуаціях термінового психокорекційного втручання для вирішення важливих проблем і кризово конфліктних ситуацій серед сучасної молоді [5].

Цікаві теоретичні й методичні ракурси щодо психокорекції особистості, зокрема застосування сучасних різноманітних інноваційних підходів у поєднанні з класичними доробками презентовані у праці Андрушко Я.С. Психокорекція розглядається як синтез потужного інструментарію, завдяки якому можна допомогти людині подолати вплив і наслідки різнопланових адикцій і девіацій. Враховано багато векторів психокорекційної допомоги : від індивідуального до сімейного, а також розкрито детальні зразки типових психокорекційних студій з метою оптимізації особистісного розвитку. Посібник має неабияке практичне значення, адже прикладні технології дають змогу психологам-практикам мати зразки позитивного впливу на особистість, яка потребує корекції через девіантні та інші варіанти та поведінкові моделі власної психо- і соціогенези [1].

Герман Дж. аналізує специфіку прояву і негативного впливу психологічної травми. а також вказує результативні шляхи до того, щоб відбулося видужання травмованої людини. Розкрито детально типові й виняткові наслідки вкрай травмогенного фізичного, вербального і психічного насильства. Проаналізовано широкий спектр насильства: від побутових знущань і булінгу в сім'ї до випадків ідеологічно-політичного протистояння і терору. Наголошено на необхідності превенції насильства у всіх його проявах, а також нагальність потреби психокорекційної допомоги [10].

Актуальним і цікавим аспектом надання психокорекційної допомоги є праця Вайтгед Л., присвячена тому, як можна і потрібно подолати типові і специфічні розлади харчової поведінки людини. Подано психотехніки роботи з причинами і наслідками негативного впливу нервово-психічної анорексії, булімії та інших комплексів, які істотно ускладнюють розвиток дітей різного віку, особливо дівчаток підліткового віку та юнок. Оптимізація рецепції власної зовнішності

через регулювання харчової поведінки пропонується як прогресивний і результативний шлях набуття справжньої та повномірної ідентичності, глобального усвідомлення себе у світі й інтимно-особистісного самоусвідомлення в різних ролях і статусах.

Психокорекційні технології сприяють інтенсивності позбавлення від імовірних комплексів, зумовлених з неадекватною та хибною самооцінкою, а отже і помилкової інтерпретації та засвоєння різних видів харчової адиктивності. Констатовано негативний вплив харчової залежності на соціальне й особистісне спілкування та життя, на появу негараздів у міжособистісній комунікації, дружбі, любові та інших вкрай важливих сферах життєдіяльності. Описано і подано зразки сучасних корекційних технологій, застосування яких сприяє кращому становленню і реалізації особистості в професійній та особистісній сферах самоактуалізації [4].

Дуткевич Т.В. у практично-психологічній площині пропонує зробити окремий наголос на психокорекційній складовій сучасного психологічного знання, оскільки надання допомоги людям з особливими психофізичними потребами й кризовими запитами постає нагальним завданням для всіх фахівців соціономічного профілю. Розкрито теоретико-методологічні засади надання фахової психокорекційної допомоги людям різного віку і професії, окремо зазначено потребу фахового вдосконалення майбутніх психологів у цій галузі актуальних знань [14].

Каліна Н. Ф. у підручнику «Психотерапія» детально висвітлює не лише різноманітні психотерапевтичні дискурси в наданні допомоги потребуючій людині, але й виокремлює зв'язок із психокорекційними підходами, адже лише спільними зусиллями можна посприяти психологічному «одужанню» від різновекторних психотравм, конфліктів/самоконфліктів тощо [16].

Мушкевич М.І. і Чагарна С.Є. в посібнику, присвяченому розкриттю основ психотерапії теж роблять важливий наголос на необхідності врахування і психокорекційних зусиль та підходів разом із психотерапевтичним процесом. Комплексний і багатогранний інтегральний підхід забезпечить значно швидше і якісніше процеси повернення людини, яка переживає різновекторні й різномодальні проблеми і лоно нормативного устрою соціальної спільноти та гостро потребує допомоги [33].

У підручнику Миронової С.П. розкрито дуже складні і важливі підходи до застосування різних методик психокорекційної роботи з людьми, які мають порушення пізнавальної діяльності. На перетині різних галузей (тифлпсихології, сурдопсихології та ін.) дослідницею запропоновано диференційовані підходи до надання вкрай необхідної корекційної допомоги людям, які мають різнопланові порушення гностичної активності, власної сенсорно-перцептивної та когнітивної діяльності [31].

Осадько, О. пише про тонкощі психозахисту людини, зокрема про специфіку того як треба «відбивати» психологічні атаки з метою психологічної безпеки власного Я. Описано численні ситуації та прийоми того, як потрібно захищати себе у широкому соціодовкіллі та конкретному професійному спілкуванні. Подано техніки гнучкого реагування, опірної комунікації, активного задіяння копінг-тактик і копінг-стратегій у процесі емоційної або й психофізичної інвазії у психопростір людини [34]

Ставицька С.О., Волошина В.В. у практикумі із соціальної психології пропонують студентам вищих навчальних закладів широке багатоманіття психокорекції кризових внутрішньо - і міжособистісних криз і конфліктів. Розкрито соціально-перцептивні техніки спілкування, які дають змогу істотно знизити напругу взаємин,

оптимізувати партнерське спілкування, а отже й нейтралізувати латентні або явні прояви конфліктності [39].

Велика база корисної психолого-педагогічної інформації зосереджена в методичному посібнику для спеціалістів, які активно і фахово запроваджують сучасні психокорекційні програми для людей, які вчинили насильство у своїй сім'ї. Фахівці у цій галузі – укладачі програми Мустафаєв Г.М., Довгаль І.І. запропонували детальний перелік різнопланових інтенсивно орієнтованих підходів до вирішення таких проблем.

1.2. Специфіка застосування психокорекції в роботі з дітьми підліткового віку

Серед різних аспектів сучасної вікової та педагогічної психології Видра О.Г. робить наголос і на розкритті психологічних проблем як підліткового віку, так і специфіці надання доцільної професійної психокорекційної допомоги дітям з ускладненим і /або девіантним розвитком. Перелічено типові адикції підлітковості, розкрито їхню причину та запропоновано основні підходи щодо психокорекційного втручання з метою надання допомоги дітям з ускладненими перипетіями життєвого шляху [7].

Бітянова М. детально розкриває особливості функціонально-посадових позицій психолога у сучасній школі, зокрема в ракурсі його корекційних зусиль. Висвітлено зміст його діяльності й типові психотехнології надання допомоги різних віковим і соціальним групам населення, причому з наголосом на шкільний мікроклімат, тобто на специфіку психокорекції учнів з педагогічною та сімейною занедбаністю. Окремо йдеться про корекцію різновидових конфліктів, роботу з дітьми, які зазнали психотравм через агресивне ставлення, булінг тощо [2].

Діти підліткового віку абсолютно змінюють своє ставлення до навчання. У них знижується значущість навчальної діяльності, виникають негативні ставлення до предметів, а іноді до вчителів в цілому.

Кардинально змінюється провідний вид діяльності і навчальна діяльність стає другорядною, а на її місце приходить інтимно-особистісне спілкування, тому знижується успішність навчальної діяльності. Виникає новий рівень розвитку самосвідомості, підлітки чіткіше диференціюють і аналізують власні бажання, інтереси і, звичайно, потреби. Підлітки надзвичайно активні і часто власну енергію і творчі здібності спрямовують на різні протиправні дії. Тому профілактика та корекція асоціальних проявів набуває особливого значення на етапі підліткового онтогенезу. Важливо допомогти підлітку самоствердитись у різних сферах просоціальної діяльності. Важливо здійснювати керівництво процесом самореалізації, яке має відбуватися у тісній співпраці з сім'єю і школою.

Часто підліток не може визначити сенс свого життя та заповнити вакуум у власній діяльності.

Войцихова А.І. пише про психокорекцію конфліктів, адже вони вносять численні деструкції в життєдіяльність людини, особливо ж у підлітковому віці. Нейтралізація особистісної агресивності і міжособистісної конфліктності повинна бути проведена за допомогою залучення традиційних та інноваційних психотехнік та сприяти гармонізації розвитку дітей, зокрема в мікрокліматі сімейному та шкільному [8].

Про подібне йдеться у дослідженні Дубяги А., в якому проаналізовані конфлікти у сучасному шкільному середовищі. Висвітлена природа конфліктності, типові випадки різновидових конфліктів серед школярів, а також окремо наголошено на необхідності як психопрофілактики, так і превенції та

психопрофілактики конфліктної поведінки сучасних дітей у сучасних школах [13].

Дзюба, Т. у вирішенні подібної проблематики окрему важливу роль відводить тому чи є конфліктологічна компетентність у директора шкільного закладу, тобто чи спроможний він забезпечити нульову терпимість до конфліктності. Особливо йдеться про значущість нейтралізації конфліктів на рівні «учителі-учні», адже від цього страждає весь навчально-виховний процес освітньої установи, його імідж і результати діяльності. Дирекція повинна здійснювати регулятивний вплив на педагогів з метою зниження міжособистісної напруженості, тривожності, агресивності, оскільки це прямим чином впливає на якість навчально-виховного процесу та на весь мікроклімат педагогічної спільноти [12].

Важливим підходом, на думку Ілійчук В.І., є врахування особливостей психології саморегуляції сучасних підлітків у процесі подолання конфліктної поведінки. Проаналізовано типологію підліткових міжособистісних та внутрішньособистісних конфліктів, зокрема детально розглянуто конфлікти за статус, до домінуючі ролі й позицію у групі тощо. Констатовано, що всі конфлікти різномірно, але загалом несприятливо впливають на особистісне становлення та потребують як посиленої психопревенції, так і виваженої та кваліфікованої психокрекційної роботи [15].

Калошин, В. Ф., Гуменюк Д.В. зосереджуються на розкритті того, які практичні рекомендації потрібні сучасному вчителю щодо його ефективного впливу на своїх учнів у критичних та конфліктних ситуаціях. Запропоновані реальні ситуації та їхнє аналітичне осмислення з метою попередження та зниження конфліктогенності на уроках та в позашкільний час. Розкрито численні корекційні підходи до вирішення повсякденних шкільних проблем насамперед у випадках

конфліктності між дітьми, між педагогами і дітьми, між вчителями і батьками школярів тощо [17].

У контексті окреслених проблем Матвійчук, О. С. пише про те, як потрібно навчити сучасних школярів вирішувати проблеми і розв'язувати конфлікти. В контексті практичної психології та соціальної роботи дослідниця розкриває типові конфліктні ситуації та пропонує шляхи їхнього вирішення з дотриманням кодексу толерантності і взаємоповаги. Усі сторони конфліктної взаємодії повинні враховувати особистісну автономність, а найважливішим підходом до вирішення агресивної кризової конфліктності є їхня психопрофілактика [26].

Вознесенська О. розкриває психологічні основи арт-терапії в роботі практичного психолога. Запропоновано велику кількість найрізноманітніших арттехнік, які сприяють виваженому корекційному наданню допомоги людям, які цього потребують. Наголошено необхідність врахування діагностичної складової проєктивних психотехнік, а також рекреаційну складову арттерапевтичних технік. Однак, безперечно, наголос доцільно робити на психореабілітаційному та психокорекційному потенціалові цього цікавого й креативного підходу, особливо ж у роботі з підлітками [9].

Дуже популярною та змістовною є праця Гольдштейна А. «Тренінг умінь спілкування: як допомогти проблемним підліткам», в якій розкриті конкретні психотехніки й технології виходу з кризових ситуацій. Наведено перелік і змістове наповнення численних тренінгових вправ, які дозволяють релаксувати наслідки негативного впливу багатьох травмивних та інших факторів, тобто презентовано чіткі шляхи, способи і варіанти тренінгового вирішення багатьох актуальних проблем [11].

На думку Косик М., одним із засобів самоусвідомлення, самоприйняття, а отже й самоцілення постає мандали як інтенсивний і

водночас релаксаційний та медитаційний метод самопізнання особистості. Процес малювання, специфіка його створення, інтерпретація глибинної суті самоствореної мандали виступає також засобом психокорекції констатованих проблем, особливо ж у плані безболісного підходу до зниження або нейтралізації певних інтимно глибоких варіантів психотравми, міжособистісного конфлікту чи непорозуміння тощо [18].

У детальному й інформаційно розлогому курсі лекцій з вікової та педагогічної психології Кутішенко В.П. серед інших проблем розкриває також специфіку психокорекційного дискурсу на різних вікових етапах онтогенезу. Окрема увага зосереджена на корекції підліткових проблем, що зумовлені як кризою, пубертатним дозріванням, видозміненою й ускладненою ситуацією розвитку, численними комплексами, так і соціальними факторами самоствердження у групі, випробування дружбою тощо [22].

Лемак М.В., Петрище В.Ю. в збірнику, присвяченому психологові для психодіагностичної роботи включають цілі пакети й добірки діагностичних методик, провівши які можна отримати валідну й достовірну інформацію про велику кількість особистісних параметрів і показників. У випадку отримання надійних діагностованих даних (і лише на підставі них!) можна якраз і здійснювати виважені психокорекційні впливи з метою істотного покращення стану справ з певною проблемою чи девіацією, психотравмою чи адиктивною звичкою підлітків, дітей іншого віку й дорослих [23].

Серед численних корисних і потрібних рекомендацій Марінушкіна О.Є., Замазій Ю.О. пропонують у poradнику практичному психологу низку підходів щодо корекції негативних психостанів клієнтів різного віку. Зосереджено увагу на психопрофілактиці агресивності, конфліктності, конформізму, булінгу, автоагресії та інших деструктивних форм поведінки і психостанів,

окремо розкрито цікаві психокорекційні підходи для зняття дискомфорту поведінки людей різного віку [25].

Матяш-Заяц Л.П. пише про найважливіші проблеми конфлікту у класичній та сучасній зарубіжній психології на етапі історіогенезу першої половини ХХ століття. Враховано потужний доробок науково-психологічної думки і практики в цій відповідальній і дуже важливій сфері, адже психічне і психофізичне здоров'я людини є основою функціонування кожного соціуму, спільноти, групи і загалом людської цивілізації [27].

Натомість Смикало, Л., Константинова Л. пишуть про так звану «Його величність – Конфлікт», пропонуючи детальну інформацію про інтегроване заняття з основ психологічних знань під час вивчення української та зарубіжної літератури, що справляє позитивний корекційний вплив на поведінку школярів [38].

Багато важливої та корисної інформації зосереджено Мельничук О.Б. в посібнику, присвяченому розкриттю базових основ сучасного психоконсультування та поглибленої психокорекції. У навчальному посібнику для студентів зроблено наголос на застосуванні психокорекційних психотехнік для тих, які навчаються за спеціальністю «Психологія», і для тих здобувачів освіти, які вчаться за спеціалізацією «Практична психологія».

Подано багато апробованих практикою зразків застосування психокорекційного дискурсу в різних ситуаціях та з різними віковими групами, виокремлено найрезультативніші психотехніки надання допомоги та корекційного супроводу [29].

Tatianchykova I., Tatianchykov A., Knyazheva I., et al. пропонують висвітлення сучасних корекційно-педагогічних технологій для соціалізації учнів спеціальної загальноосвітньої школи. Визначено, що у випадках девіантного або сповільненого, затриманого розвитку потрібно застосовувати комплексні розвивальні корекційно-тренінгові

технології, які сприятимуть набуттю просоціальних векторів особистісного становлення таких дітей. Розкрито як методологічні засади, так і емпірично-прикладні підходи до соціалізації/ресоціалізації дітей у сучасних освітніх інституціях з метою оптимізації їхньої психогенези [46].

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ ТА СПЕЦИФІКА ЇХ КОРЕКЦІЇ

2.1. Організаційно-методичні та процедурні складові емпіричного дослідження міжособистісних конфліктів серед підлітків

У контексті теми нашого дослідження як вивчення особливостей психокорекційної роботи з підлітками ми обрали конфліктологічний ракурс проблеми. Здійснений нами теоретико-методологічний аналіз окресленої проблематики дав змогу констатувати, що різновекторні проблеми встановлення та корекції підліткової конфліктності потребують постійних оновлень і підходів з урахуванням сучасного наукового стану проблем.

У надзвичайно складних умовах воєнного часу батьками, вчителями, соціологами, іншими спеціалістами констатується спалах афективної дестабілізації соціуму, психоемоційна розбалансованість і нестабільність, виражена вербальна та інструментальна конфліктність між школярами і батьками, між педагогами й учнями, між однолітками.

Ключовою дослідницькою метою нашого емпіричного дослідження було різнобічне вивчення психологічних особливостей конфліктності, конфліктної поведінки дітей підліткового віку та психокорекційні підходи і можливості широкої превенції як системної організації профілактичних та інших зусиль для попередження та корекції агресивно-конфліктних поведінкових проявів.

Емпірична мета була конкретизована нами в одному з основних завдань дослідження:

1. Провести емпіричне вивчення особливостей психокорекційної роботи психолога з конфліктною поведінкою сучасних підлітків;

Нами було здійснено вдалу спробу порівняння рівня комунікативних і організаторських схильностей і намірів у школярів підліткового віку, які були учнями сьомого та дев'ятого класів.

Також ми поставили важливим завданням емпірично дослідити реальний рівень актуального комунікативного контролю у дітей підліткового віку, які ввійшли до вибірки;

Безпосереднє емпіричне дослідження було зосереджене на повномірне вивчення різновидових міжособистісних конфліктів у школярів-підлітків сьомих і дев'ятих класів, оскільки отримані результати стали підставою для врахування констатованих нюансів для корекційної роботи.

Експериментальною базою для проведення психодіагностичних замірів була Луцька гімназія № 20 Луцької міської ради.

Гетерогенну вибірку емпіричного психодіагностичного дослідження склали 80 осіб (40 школярів, які навчалися в сьомому класі (вік досліджуваних : від 12-13 років)) і 40 учнів дев'ятих класів (вік досліджуваних : від 14-15 років).

Учасникам психодіагностичних студій пропонувалося конфіденційно і добровільно відповісти на перелік запитань запропонованих валідних і достовірних психодіагностичних методик.

На початку процесу опитування досліджуваних підліткам надавалась інформація про справжню мету емпіричного дослідження, роз'яснювалися тонкощі процедурної роботи з методиками, детально пояснювалися інструкції щодо роботи з кожною коермою психодіагностичною методикою.

Звичайно, що з метою якісного дотримання психодіагностичних норм і вимог, а також для підвищення реалістичності достовірності отриманих даних і результатів, емпіричне дослідження відбувалося за

принципом анонімності, тому досліджувані учасники гетерогенної вибірки вказували лише свій вік і свою стать.

З метою вирішення дослідницьких завдань нами були задіяні такі сучасні й апробовані в багатьох інших дослідженнях методики:

1. Методика «Діагностика схильності особистості до конфліктної поведінки» (К. Томас);
2. Методика «Комунікативні і організаторські схильності (КОС-1)»;
3. Методика «Рівень комунікативного контролю» (М. Снайдер);
4. Методика «Діагностика міжособистісних взаємин» (Т. Лірі).

Короткий змістово-процесуальний виклад методики ***«Діагностика схильності особистості до конфліктної поведінки» (К. Томаса)*** пропонуємо нижче.

Дослідницька мета: встановити домінуючий стиль поведінки особистості в різних конфліктних ситуаціях, які складаються типово упродовж життєдіяльності.

Опис психодіагностичної методики.

Як відомо, колись на початкових етапах психологічного вивчення суті і походження конфліктів доволі часто і широко застосовувався термін «вирішення конфліктів». Сутність зводилася до того, що конфлікт потрібно вирішити, розв'язувати, викоринити, видалити тощо, тобто позбавити людей його присутності.

Звичайно, що така мета остаточного вирішення різних конфліктів була певною мірою дуже ідеалістичною, оскільки тривалий безконфліктний психостан людини, коли всі весь час працюють мирно, гармонійно, без будь-яких суперечок та перепон у спілкуванні та діяльності видається певною мірою мало реальним у повсякденні, яке пронизане викликами і загрозами.

Отож, як вважав К.Томас, функціональний і змістовий акцент має бути змінений і дещо семантично перенесений – з видалення

конфліктів як таких на гнучке, виважене і прогресивне керування та управління конфліктами.

Автор методики запропонував сконцентруватися дослідникам на найважливіших ракурсах зміни й модифікації різновидових конфліктів, зокрема виокремити ті форми й модифікації особистісної поведінки в типових конфліктних ситуаціях, які притаманні людям зазвичай, а також встановити, які з цих варіантів вирішення конфліктів є продуктивнішими, бо вирішують їх, а які є деструктивними, бо лише заганяють їх у глухий кут.

По суті, основний підхід було зведено до того, яким способом і чином можна спробувати припинити конфлікт і вирішити його, зокрема через вміле й науково виважене стимулювання прогресивної і продуктивної поведінки.

Опис основних типів поведінки людей у різнорідних конфліктних ситуаціях, на думку К.Томаса можна звести до двовимірної моделі. Тобто регуляція конфліктів можлива за такими основними параметрами й змістовими вимірами :

1) кооперація, що пов'язана й зумовлена з увагою пересічної людини до цінностей та інтересів інших людей, які втягнуті й залучені в конкретний конфлікт;

2) напористість, яка визначальною ознакою має найважливіший і найхарактерніший наголос на захисті людиною свого міркування, власних цінностей. думок та інтересів.

Тому якраз згідно з цими двома важливими вимірювальними параметрами, автор методики вичленував базові способи й варіанти регулювання людини на конфлікти:

1) Суперництво або ж конкуренція проявляються у варіанті активного відстоювання власних цінностей, поглядів та інтересів (причому з користю для себе та на шкоду іншим учасникам конфлікту). Особа, яка застосовує стиль конкуренції зазвичай дуже

діяльнісна, наполеглива, активна і прагне вирішувати конфлікт своїм власним способом і шляхом.

2) Пристосування як опонент суперництва зводиться до певного жертвовного пригнічення власних поглядів та інтересів заради когось іншого. Такий конформістський стиль означає, що особистість поступається та пристосовується до думок інших та в конфліктній ситуації, по суті, на деякий час або й загалом програє.

3) Компроміс застосовується як обопільні поступки, в яких людина свідомо трохи йде на поступки своїм інтересами, щоб задовільнити їх у чомусь дещо іншому. Зазначено, що інша сторона конфлікту робить те ж саме та йде на поступки. Вважається, що компроміс доволі часто можна назвати успішним, проте інколи він обирається як крайня екстрена можливість досягнути якоесь певне розуміння і рішення.

4) Уникнення трактується як помітна відсутність бажання до кооперації, а реалізується воно у випадку, коли особистість не відстоює свої цінності, погляди і права, а також уникає та не співпрацює ні з ким, хто міг би посприяти якомусь вирішенню конфліктних проблеми, тобто людина цілком ухиляється від суті конфлікту, його перебігу, вирішення та інших технік.

5) Співпраця проявляється як варіант того, що учасники конфліктної ситуації усвідомлено приходять до необхідності досягнення певної альтернативи. внаслідок співпраці відбувається задоволення намагань та інтересів в учасників обох конфлікуючих сторін.

Методика «Комунікативні і організаторські схильності (КОС-1)»

Мета діагностики: встановити певний конкретний рівень розвитку комунікативних здібностей та організаторських схильностей особистості.

Короткий змістовий опис методики подається нижче.

Як відомо, популярна серед діагностів валідна методика «КОС-1» в основі лежить на базі принципів відображення та виваженої оцінці досліджуваними учасниками експерименту певних специфічних особливостей власної поведінки в різних життєвих (кризово-конфліктних) ситуаціях. Вибрані ситуації зазвичай є дуже знайомими і типовими для досліджуваного, оскільки базуються на його власному життєво-побутовому і комунікативному досвіді.

Обробка отриманих даних досить проста і відбувається таким чином. Спочатку завдяки застосуванню дешифраторів, які накладаються експериментатором поетапно на листок з відповідями, підраховується загальна кількість тих відповідей, які збіглися із дешифратором за кожним підрозділом методики.

Потрібно задіювати таку формулу:

$K = n / 20$, де K – є величиною оціночного коефіцієнту;

n – кількістю відповідей, які збіглися із дешифратором.

Слід зазначити, що показники, здобуті завдяки цій методиці, можуть розсіюватися в межах від 0 до 1. Причому показники, які ближчі до 1, засвідчують високий рівень прояву комунікативних та організаторських схильностей, а ті, що ближче до 0 свідчать про низький рівень їхнього прояву в досліджуваного.

Під час якісної інтерпретації отриманих емпіричних показників потрібно пам'ятати, що ця психодіагностична методика визначає лише певний рівень розвитку комунікативних і організаторських схильностей на конкретному етапі онтогенезу особистості.

Методика рівня комунікативного контролю (за М. Снайдером)

Мета: встановлення рівня комунікативного контролю особистості.

Короткий опис методики подаємо нижче.

Як вважав автор методики М. Снайдер, зазвичай люди, які мають високий комунікативний контроль, весь час слідкують за собою, а також вони досить добре обізнані та проінформовані про те, як доцільно поводитися в певних ситуаціях, зокрема загалом досить добре керують своїми афективно-емоційними реакціями та проявами.

Водночас вони можуть мати істотні труднощі у прояві спонтанності свого власного самовираження, а також не дуже люблять не прогнозовані та передбачувані випадки і ситуації.

Натомість люди з низьким рівнем комунікативного контролю є простішими, відкритішими, безпосереднішими, однак можуть сприйматися довколишніми людьми, як такі, що переходять межу і є занадто прямолінійні, настирливі та нав'язливі.

Сумарно психодіагностична методика містить десять тверджень і має ключ для обробки отриманих за результатами її проведення емпіричних даних.

Методика дає змогу констатувати:

(0-3 бали) – низький комунікативний контроль;

(4-6 балів) – середній рівень комунікативного контролю;

(7-10 – високий комунікативний контроль.

Загалом, методика дуже інформативна і зручна у проведенні з вибірками досліджуваних.

Методика діагностики міжособистісних стосунків (за Т. Лірі)

Короткий опис методики. Цей відомий у всьому науково-психологічному світі інструментарій містить 128 тверджень, які дають експериментаторові змогу встановити особистісні параметри і характеристики, що поєднуються у певні групи.

Дослідник має можливість констатувати такі вагомні і знакові параметри:

Домінування $= (I - V) + 0,7 - (VIII + II - IV + VI)$;

Товариськість $= (VII - III) + 0,7 - (VIII - II - IV + VI)$.

Кількісно-якісна інтерпретація отриманих емпіричних результатів дає підстави встановити істотні відмінності між особистісними параметричними характеристиками різних груп досліджуваних.

Максимальна кількість 16 балів, які розподілені на чотири рівні.

Методика дозволяє констатувати різні типи ставлення до навколишніх.

I. Авторитарний:

II. Егоїстичний:

III. Агресивний:

IV. Підозрілий:

V. Покірний:

VI. Залежний:

VII. Товариський:

VIII. Альтруїстичний.

Методика є дуже розповсюдженою та відзначається високим рівнем валідності й достовірності.

Укладений нами пакет психодіагностичних методик дав змогу провести нам емпіричне вивчення аналізованих понять, а на підставі якісної інтерпретації отриманих даних виокремити ті найважливіші проблеми конфліктності підлітків, які доцільно піддати корекційним зусиллям і впливам.

2.2. Результати емпіричного дослідження

За методикою, яка дозволила діагностувати здібності особистості до конфліктної поведінки (за К. Томасом) взяли участь 80 осіб, з них 40 учнів 7-го класу та 40 учнів 9-го класу.

На основі отриманих даних ми спочатку провели первинну обробку, яка дала нам змогу побачити загальну картину результатів.

Розглянемо окремо результати кожного класу. При дослідженні учнів сьомого та дев'ятого класів за даною методикою ми отримали наступні результати представлені у таблиці (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Діагностика схильності особистості до конфліктної поведінки
за методикою К. Томаса**

Шкали	7 клас		9 клас	
	Хср σ	Хср Σ	Хср σ	Хср Σ
Суперництво	7,1	3,3	4,8	2,9
Співпраця	6,1	2,8	9,3	2,6
Компроміс	6,4	2,6	5,5	2,9
Уникнення	5,3	2,3	6,3	2,6
Пристосування	5,6	2,2	6,2	2,3

У результаті проведеного дослідження, нами за допомогою статистичної обробки даних було виявлено, що переважаючим стилем поведінки в учнів сьомого класу є стиль «суперництво» $X_{ср} = 7,1$ ($\sigma = 3,3$). Це свідчить, що більшості притаманне прагнення відстоювати свої інтереси на шкоду іншим. Людина, яка використовує цей стиль намагається будь-яким способом вирішити цей конфлікт.

Другим стилем, який обирається досліджуваними при взаємодії у конфлікті це стиль «компроміс» $X_{\text{ср}} = 6,4$ ($\sigma=2,6$). Часто люди при користуванні даним стилем можуть поступатися власними інтересами і така тактика може нагадувати нам співробітництво, хоча насправді це не так.

Вирішення конфлікту людина може приносити свої інтереси у жертву заради пом'якшення або усунення конфліктної ситуації. Найменш обраним, досліджуваними, є стиль «уникнення» на що вказують результати обробки $X_{\text{ср}} = 5,3$ ($\sigma=2,3$). Це вказує на те, що відсутні як прагнення до кооперації, так і тенденції до досягнення власних цілей. Цей підхід реалізується тоді, коли підліток використовує так звану аутистичну поведінку, певну замкненість, не бажання комунікувати.

Провівши дану методику з учнями 9-го класу можна сказати, що в них домінуючим стилем при конфліктній ситуації є стиль «співпраця» $X_{\text{ср}} = 9,3$ ($\sigma=2,6$). Досліджувані надають перевагу в конфліктних ситуаціях не загострювати стосунки, а навпаки знаходити з них вихід який би був найбільш оптимальніший. Вважають за потрібне, поступитися, не поглиблювати конфлікт. Не менш значущим для досліджуваних є стиль «приспосовування» на що вказують результати обробки даних $X_{\text{ср}} = 6,2$ ($\sigma=2,6$). Найменш вираженою формою поведінки в конфлікті є суперництво $X_{\text{ср}} = 4,8$ ($\sigma=2,9$). Тобто досліджувані вважають за не потрібне загострювати стосунки у ситуації, яка склалася.

Можна стверджувати, що отримані результати за даною методикою на вибірці досліджуваних вказують на те, що учні дев'ятого класу готові йти на співпрацю при вирішенні конфлікту в шкільному колективі, а також знаходити шляхи для більш компромісної поведінки у ситуації, яка склалася.

На відміну від досліджуваних сьомого класу, в яких переважає такий стиль поведінки як «суперництво». Часто відмінності, які ми отримали шляхом порівняльного аналізу є результатом вікових та особистісних особливостей.

Здійснивши емпіричне дослідження за вказаною методикою, можна констатувати, що підлітки під час кризово-конфліктних ситуацій та випадків задіюють базові психологічні техніки і тактики поведінки, які можна маркувати як виважений компроміс і суперництво.

При дослідженні учнів сьомого і дев'ятого класів за даною методикою ми отримали наступні результати, які представили у таблиці (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Комунікативні та організаторські схильності (КОС-1)

Шкала	7 клас		9 клас	
	Хср	σ	Хср	σ
Комунікативні здібності	2,5	1,3	3,6	1,4
Організаторські здібності	2,9	1,6	3,2	1,3

За результатами отриманих даних ми можемо стверджувати про наступне: домінуючою оцінкою в учнів 7-го класу по шкалі «комунікативні схильності» є «2» $X_{ср} = 2,5$ ($\sigma=1,3$) (див. рис. 2.2), що вказує на те, що розвиток комунікативних здібностей є на рівні нижче середнього. Тобто, досліджуванні не прагнуть до спілкування, почувають себе невпевнено в нових колективах, надають перевагу перебуванню наодинці, не відстоюють власну думку, важко переживають образи, а отже, можна сказати, що в досліджуваних не сформоване на даний момент прагнення до розширення кола

спілкування, оскільки вони переживають труднощі при встановленні контактів.

Проте за шкалою «організаторські схильності» учні отримали оцінку «3» $X_{\text{ср}} = 2,9$ ($\sigma = 1,6$), що вказує на середній рівень організаторських здібностей, а отже, існує тенденція до організаційних форм робіт, постійного розширення кола своїх знайомств, планування своєї роботи. Але слід зауважити, що для подальшого розвитку даних здібностей досліджуваним потрібно особливо працювати над їх вдосконаленням. Оскільки потенціал їх здібностей не характеризується високою стійкістю.

При дослідженні учнів 9-го класу за даною методикою були отримані наступні результати. За шкалою «комунікативні схильності» досліджувані отримали оцінку «4» $X_{\text{ср}} = 3,57$ ($\sigma = 1,4$) (див. рис. 2.2).

Це дає можливість нам, говорити про те, що за отриманими результатами за даною шкалою, досліджувані мають високий рівень комунікативного контролю. Можна стверджувати, що їм притаманне вміння встановлювати доброзичливі та ділові стосунки. Вони вміють брати участь і швидко встановлювати ділові і товариські контакти, вміють проявляти ініціативність та самостійність, допомагають друзям, проявляють ініціативу в спілкуванні. Вони з нетерпінням чекають різних свят, літературних вечорів де беруть безпосередню участь. Також вони самостійно організовують громадські заходів та здатні приймати самостійні рішення в екстремальних ситуаціях.

На відміну від шкали комунікативні схильності, за шкалою організаторські схильності досліджувані отримали оцінку «3» $X_{\text{ср}} = 3,2$ ($\sigma = 1,3$).

Що вказує про те, що учням 9-го класу притаманний середній рівень організаторських здібностей, який проявляється у прагненні до контактів з людьми, не обмеженому колі знайомств, відстоюванні своєї думки, плануванні власної роботи. Однак «потенціал» цих здібностей

не відрізняється високою стійкістю. Тобто даним досліджуванним потрібно працювати над вдосконаленням організаторських здібностей, виробленні власного емоційно-ділового ядра.

На основі порівняння результатів отриманих за опитувальником «КОС-1» у двох групах ми виявили, що учні 7-го класу оцінюють свої комунікативні схильності як нижчі за середні, а організаторські уміння як середні. Даний, рівень розвитку комунікативних здібностей може бути сигналом того, що досліджувані у багатьох випадках уникають прийняття рішення самостійно, а також більше спираються на погляди інших людей. Щодо результатів учнів 9-го класу, то вони оцінюють свої комунікативні здібності як високі, а організаторські як середні. Отже, при високому рівні розвитку комунікативних умінь особистість не схильна до суперництва у конфліктних ситуаціях, вона швидше обирає такий стиль як «компроміс».

Отже, порівнюючи дані показники можемо стверджувати, що існує значна різниця між досліджуваними 7-го та 9-го класів, що можемо інтерпретувати: як вікову різницю між учнями, певним досвідом у громадській роботі, рівнем комунікативного контролю.

Наступною методикою, яка була проведена на вибірці була методика «Діагностика міжособистісних стосунків» Т. Лірі. За допомогою цієї методики було досліджено тип ставлення особистості до оточення. У створеній Лірі методиці виділяється вісім типів ставлення до навколишніх: авторитарність, егоїстичність, агресивність, підозрілість, підкорюваність, залежність, дружелюбність та альтруїстичність. Оскільки ми використовували дану методику у процесі нашого дослідження, то доцільним буде у вигляді таблиці 2.3 вказати співвідношення особистісних якостей у наочному порівнянні результатів між досліджуваними сьомих та дев'ятих класів.

Таблиця 2.3

Кількісні показники домінуючих значень особистісних характеристик

Шкали	7 клас		9 клас	
	Хср	σ	Хср	σ
Авторитетність	7,6	2,8	8,4	2,2
Егоїстичність	7,02	1,6	7,4	1,7
Агресивність	7,6	2,5	7,3	2,1
Підозрілість	8,7	2,6	7,7	1,8
Підкорюваність	7,7	2,2	7,6	2,1
Залежність	6,4	2,1	5,9	1,9
Товариськість	6,8	2,6	6,8	2,6
Альтруїстичність	7,1	2,4	7,6	2,2

За результатами дослідження було виявлено, що для досліджуваної групи, дев'ятого класу, часто притаманна авторитарність $X_{ср} = 8,7$ ($\sigma = 2,2$), покірність $X_{ср} = 7,6$ ($\sigma = 2,1$), підозріливість $X_{ср} = 7,7$ ($\sigma = 1,8$) та альтруїстичність $X_{ср} = 7,6$ ($\sigma = 2,2$). Дана група досліджуваних любить давати поради та вимагає до себе поваги, самопожертви.

Найменш характерні особистісні якості — це залежність $X_{ср} = 5,9$ ($\sigma = 1,9$). Тобто, більшості підлітків не притаманне підпорядкування, залежність від думки оточуючих, боязкість перед засудженням їхньої особи. Товариськість $X_{ср} = 6,8$ ($\sigma = 2,6$) — не вміння прислухатися до думки однолітків, у конфліктних ситуаціях можливе застосування такої стратегії як «уникнення». Агресивність, $X_{ср} = 7,3$ ($\sigma = 2,1$), не притаманна у вирішенні міжособистісних конфліктів. Провівши дану

методику на учнях сьомого класу були отримані наступні результати. Найбільш характерні особистісні якості для них, це: підозріливість $X_{\text{ср}} = 8,7$ ($\sigma = 2,6$), що характеризується критичністю, відчуттям труднощів у міжособистісних контактах через підозріливість і острах поганого ставлення, замкнутістю, скептичністю, розчарованістю у людях. Свій негативізм можуть проявляють у вербальній агресії; покірливість $X_{\text{ср}} = 7,7$ ($\sigma = 2,2$), що проявляється через сором'язливість, лагідність, часте бентеження, схильність підпорядковуватися сильнішому; авторитарність $X_{\text{ср}} = 7,6$ ($\sigma = 2,8$), яка характеризується домінантністю у групі однолітків, енергійністю, лідерськими якостями, успішністю у справах, прагненням постійно давати поради, вимогливістю до інших.

Як підсумок дослідження нами була проведена методика М. Снайдера на діагностику комунікативного контролю у спілкуванні. При дослідженні учнів 9-го класу за даною методикою ми отримали результати представлені у таблиці (див. табл. 2.4).

Розглянемо дані показники. Високий рівень комунікативного контролю у спілкуванні притаманний 65%, що свідчить про те, що досліджувані постійно слідкують за собою, керують виявленням своїх емоцій. Вони не схильні до різкої зміни настрою, до суперництва і обирають у конфліктних ситуаціях стиль «компроміс», як задоволення власних потреб і потреб інших людей. Середній рівень притаманний - 35%. Середній рівень комунікативного контролю характеризується такими показниками, як: щирістю у спілкуванні, стриманістю в емоційних виявах, співвідношенням своїх реакцій з поведінкою оточуючих людей. Показники низького рівня відсутні, що можемо інтерпретувати як позитивний результат.

Таблиця 2.4

**Рівні вираженості комунікативного контролю у спілкуванні
учнів 9-го класу за методикою М. Снайдера**

Рівні комунікативного контролю	Кількість учнів	Відсотки (%)
Високий	70	62%
Середній	20	35%
Низький	0	0%

За допомогою даної методики при дослідженні учнів 7-го класу було отримано наступні результати, які представлені у таблиці (див. табл. 2.5). Високий рівень комунікативного контролю у спілкуванні притаманний 62% досліджуваним. Це свідчить про те, що учні знають як поводитись у даній ситуації, вміють контролювати власні дії, часто вирішують конструктивно непередбачувані ситуації. Середній рівень комунікативного контролю у спілкуванні близький 25% учнів. Можна констатувати те, що особистості яким притаманний цей рівень у спілкуванні щирі, позитивно ставляться до інших. Водночас вони можуть проявляти стриманість у спілкуванні з іншими.

На відміну від досліджуваних 9-го класу, яким не притаманний низький рівень комунікативного контролю, в учнів 7-го класу він наявний. Тут відсотковий показник показує результат - 13%. Тобто це свідчить про те, що імпульсивність у спілкуванні, відкритість є рисами притаманними даним особистостям. Можна також зауважити на тому, що поведінка при такому комунікативному контролі може мало

змінюватись в залежності від ситуації спілкування і не завжди співвідноситься з поведінкою інших людей.

Таблиця 2.5

Рівні вираженості комунікативного контролю у спілкуванні учнів 7-го класу за методикою М. Снайдера

Рівні комунікативного контролю	Кількість учнів	Відсотки (%)
Високий	50	62%
Середній	20	25%
Низький	10	13%

Узагальнені результати 7-го і 9-го класів свідчать про наступні тенденції:

1. У дев'ятому класі учнів, які мають недостатній, низький рівень власного комунікативно-перцептивного контролю у спілкуванні не виявлено, що інтерпретуємо це як позитивний факт.

2. Зазначимо, що високий рівень і середній рівень комунікативного контролю в досліджуваних мають тенденцію до збільшення, як в досліджуваних сьомого так і дев'ятого класів, що також інтерпретуємо як позитивний факт, який свідчить про можливість легко і безперешкодно керувати власними емоціями, встановлювати контакти, володіти інформацією про те, як поводити себе з партнерами з комунікації, хотіти і могли розуміти співрозмовника.

3. Вміння легко і безперешкодно знаходити спільну мову з людьми не зачіпаючи їх інтересів.

Для вирішення завдань нашого дослідження, зокрема перевірки статистичного зв'язку між шкалами ми провели кореляційний аналіз

даних за допомогою програми SPSS 16.0. Таким чином, ми отримали наступні результати (див. табл. 2.5).

Таблиця 2.6

Перевірка статистичного зв'язку між шкалами (кореляційний аналіз даних) за допомогою програми SPSS 16.0.

Шкала 1	Шкала 2 R (коефіцієнт Пірсона)	Рівень значущості
Уникнення \ Компроміс	0,581	0,03
Пристосування \ Уникнення	0,719	0,01
Комунікативні схильності \ Компроміс	0,597	0,01
Комунікативний контроль \ Уникнення	0,619	0,06
Комунікативний контроль \ Комунікативні схильності	0,594	0,05
Організаторські схильності \ Комунікативні	0,578*	* 0,001

схильності		
Комунікативний контроль \ Організаторські схильності	0,336*	0,032
Організаторські схильності \ Компроміс	0,508	0,03

Кореляційний аналіз між шкалами. Шкала «уникнення» корелює зі шкалою «компроміс», що свідчить про те, що якщо не можна уникнути конфліктної ситуації, то краще прийти до компромісного її вирішення з обох конфлікуючих сторін. Шкала «пристосування» корелює зі шкалою «уникнення». Тобто, невміння пристосовуватися до різних ситуацій полегшується використанням уникнення, як захисного механізму.

Такі шкали, як «комунікативні схильності» та «організаторські схильності» корелюють з шкалою «компроміс». Даний кореляційний зв'язок, пояснюється тим, що вміння легко знаходити спільну мову з оточуючими, прагнення до встановлення нових контактів та легке поведіння на публіці приводить до обрання такого стилю поведінки у конфліктних ситуаціях, як компроміс. Це дозволяє вміло поводити себе з оточуючими не завдаючи їм і собі травм.

Наступний зв'язок існує між такими шкалами, як «комунікативний контроль» та «уникнення». Можемо пояснити це тим, що контролюючи свої негативні емоції, щиро ставлячись до інших при спілкуванні

можна уникнути конфлікту, а можливо навіть, покращити стосунки з опонентом.

Шкала «організаторські схильності» корелює зі шкалою «комунікативні схильності» на рівні значущості 0,01. Це свідчить про те, що організаторські схильності безпосередньо пов'язані з вмінням знаходити нові контакти, вступати у нові взаємостосунки, легкості адаптації до нового колективу. Так само і комунікативні схильності дозволяють легко пристосовуватися до нових умов, вміння пропонувати теми для розмов, бути цікавим співрозмовником, ненав'язувати свої погляди іншим. Наступний зв'язок між шкалами «комунікативний контроль» та «організаторські схильності» на рівні значущості 0,05. Можна стверджувати, що високий рівень комунікативного контролю в спілкуванні безпосередньо пов'язаний з вміннями організовувати різні заходи та знаходити спільну мову з іншими людьми, зацікавлювати їх у прийнятті участі в заходах.

Отже, за допомогою кореляційного аналізу ми можемо побачити між якими шкалами є більш тісна залежність, а між якими зв'язки менш значущі.

ВИСНОВКИ

У процесі роботи над бакалаврською роботою нами було проаналізовано особливості корекційної роботи практичного психолога з конфліктною поведінкою підлітків.

1. Розкрито положення про те, що для успішної корекційної роботи практичного психолога з конфліктною поведінкою необхідні знання про суть та особливості конфлікту. Визначено, що на конфліктність підлітків впливають такі чинники, як: соціальне оточення, вікові та індивідуальні особливості, засоби масової інформації, зокрема, Інтернет

2. Охарактеризовано основні стратегії поведінки підлітків. Учні, які продемонстрували високий рівень впевненості, наполегливості, стриманість, витримка, гнучкість у вирішенні проблем, прагнення бути у згоді з думками оточуючих проявляють високий рівень прояву компромісу.

3. Досліджувані постійно слідкують за собою, добре обізнані як поводитися при спілкуванні, управляють своїми емоціями, легко знаходять спільну мову з іншими людьми не зачіпаючи їх інтересів. Здатні до організаційних видів робіт, що також позитивно впливає на усунення конфліктів.

4. Досліджувані, які обирають співпрацю як стиль поведінки при конфліктній ситуації легко будують рівень взаємовідношень, проте, як показали дані дослідження, в даному випадку не мають здібностей до організаторських видів робіт.

5. Досліджено і встановлено, що високий рівень комунікативного контролю за всією вибіркою притаманний 42,5 %, що свідчить про те, що досліджувані постійно слідкують за собою, управляють виявленням своїх емоцій. Вони не схильні до різкої зміни настрою, до суперництва

і обирають у конфліктних ситуаціях стиль «компроміс», як задоволення власних потреб і потреб інших людей.

Середній рівень притаманний - 50%. Середній рівень комунікативного контролю характеризується такими показниками, як: щирістю у спілкуванні, стриманістю в емоційних виявах, співвідношенням своїх реакцій з поведінкою оточуючих людей.

Щодо показників низького рівня, то вони найнижчі 7,5%, що можемо інтерпретувати як позитивний результат. Оскільки низький рівень комунікативного контролю характеризується розкутістю, поведінка може мало змінюватися.

Результати подальшого дослідження вбачаємо у крос-культурних аспектах, а також у розширенні вікових та гендерних особливостей досліджуваних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ :

1. Андрушко Я.С. Психокорекція: навчально-методичний посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 212 с.
2. Бітянова М. Психолог у школі: зміст діяльності й технології Київ: Главник, 2007. 160 с.
3. Близнюкова О.М. Психологічний аналіз чинників кризи підліткового віку. Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, інституту 52 психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Випуск 8. Кам'янець-Подільський: «Аксиома», 2010. С.66-75.
4. Вайтгед Л. Подолати розлади харчової поведінки; пер. з англ. І. Грицюк. Львів: Видавництво Українського католицького університету «Свічадо», 2014. 112 с.
5. Васківська С. В. Основи психологічного консультування: підручник. 2-ге вид. Київ: Ніка-Центр, 2011. 424 с.
6. Вестбрук Д. Г., Кеннерлі, Дж. Кірк. Вступ у когнітивно-поведінкову терапію Львів: Свічадо, 2014. 410 с.
7. Видра О.Г. Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 112 с.
8. Войцихова А.І. Усе про конфлікт. *Психолог*. 2006. 15. 7-21.
9. Вознесенська О. Арт-терапія у роботі практичного психолога. Львів: Мова. Київ: Шкільний світ, 120 с
10. Герман Дж. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства – від знущань у сім'ї до політичного терору: Дж. Герман; пер. з англ. О. Лизак, О. Наконечна, О. Шлапак. Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. 416 с.
11. Гольдштейн А. Тренінг умінь спілкування: як допомогти проблемним підліткам. Пер. з англ. В. Хомика. Київ: Либідь, 2003. 520 с

12. Дзюба, Т. Конфліктологічна компетентність директора школи. *Шлях освіти*. 2004. 1. 29-34
13. Дубяга, А. Конфлікти у шкільному середовищі. *Психолог*. 2009. 48. 3-5.
14. Дуткевич Т.В. Практична психологія: вступ у спеціальність: *навчальний посібник*. Київ: Центр учбової літерат., 2007. 256 с.
15. Ілійчук В.І. Саморегуляція підлітків у подоланні конфліктної поведінки. Київ: Либідь, 1996. 22 с.
16. Каліна Н. Ф. Психотерапія: *підручник*. Київ: Академвидав, 2010. 288 с.
17. Калошин, В. Ф., Гуменюк Д.В. Практичні рекомендації вчителю щодо ефективного впливу на учнів у критичних ситуаціях. *Зарубіжна література в школі*. 2010. 21. 2-11.
18. Косик М. Мандали як метод самопізнання. Львів: ПП Сорока Т. Б., 2014. 52 с.
19. Котлова Л. О. Особливості конфліктних форм поведінки підлітків з вираженими акцентуаціями рис характеру. *Актуальні проблеми педагогіки та психології*. Львів, 2011. Ч.1. С. 68–70.
20. Кузікова С.Б. Основи психокорекції: *навчальний посібник*. Київ : Вид-во «Академвидав», 2012. 320 с.
21. Кузікова С.Б. Теорія і практика вікової психокорекції : *навчальний посібник*. 2-е вид., стереотип. Суми: «Університетська книга», 2008. 384 с.
22. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій): *навчальний посібник*. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 128 с.
23. Лемак М.В., Петрище В.Ю. Психологу для роботи. *Діагностичні методики: збірник Тест*. Ужгород : Видавництво Олександра Гаркуші, 2011. 616 с.

24. Максименко С.Д., Прокоф'єва О.О., Царькова О.В., Кочкурова О.В. Практикум із групової психокорекції : підручник. Мелітополь : Видавничо-поліграфічний центр. «Люкс», 2015. 414 с.
25. Марінушкіна О.Є., Замазій Ю.О. Порадник практичному психологу. Харків: Вид. група «Основа», 2007. 240 с.
26. Матвійчук, О. С. Як навчити школярів розв'язувати конфлікти. *Практична психологія та соціальна робота*. 2000. 1. 10.
27. Матяш-Заяц Л.П. Проблема конфлікту у зарубіжній психології першої половини ХХ століття. *Психологія: збірник наукових праць*. НПУ імені М.П. Драгоманова. 11. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2000. 48 – 54.
28. Мельничук О.Б. Основи психоконсультування та психокорекції : навчальний посібник для студентів подвійних спеціальностей із спеціальністю «Практична психологія» та спеціалізацією «Соціально-психологічна реабілітація». Київ: Каравела, 2015. 390 с.
29. Мельничук І. Я. Організація психокорекційної роботи девіантної поведінки підлітків: збірник наукових праць КПНУ ім. І. Огієнка. 2009. Вип. 11. С. 109–113.
30. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї. Укладачі: Мустафасєв Г.М., Довгаль І.І. Київ, 2011. 192 с.
31. Миронова С.П. Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності : підручник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. 260 с.
32. Музика О.Л. Самооцінка і розвиток творчих здібностей. Житомир, 2007. 168 с.
33. Мушкевич М.І., Чагарна С.Є. Основи психотерапії : навчальний посібник. За ред. М.І. Мушкевич. Вид. 3-тє. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 420 с.

34. Осадько, О. Психологічні атаки: Як захищати себе у професійному спілкуванні. Психолог. 2011. 20. 8-25.
35. Павелків В. Р. Психологічні особливості та детермінанти агресивної поведінки підлітків. *Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць*. 2010. Вип. 9. С. 213–223.
36. Панок В., Титаренко Т.М. Основи практичної психології. Київ. 2003. 527с.
37. Панок В. Г. Психологія життєвого шляху особистості : монографія. Київ: Ніка-Центр, 2006. 280 с.
38. Смикало, Л., Константинова Л. Його величність - Конфлікт ! Інтегроване заняття з основ психологічних знань та літератури, 9 клас. Зарубіжна література. 2011.10. 14-16.
39. Ставицька С.О., Волошина В.В. Соціальна психологія: *Практикум : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*. Київ : Каравела, 2013. 320 с
40. Федорченко Т.С. Рання профілактика негативних проявів у поведінці дітей. Київ., 2003. 128 с.
41. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Харків: «Клуб сімейного дозвілля», 2016. 160 с
42. Шудлик Г. Механізми психологічного захисту. Рідна школа, 1999. № 12. С. 68 - 71.
43. Яценко Т. С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика: навчальний посібник. Київ: Вища школа 2006. 382 с.
44. Яценко Т.С. Теорія і практика групової психокорекції: навчальний посібник. Київ : Вища школа, 2004. 679 с.
45. Yalom, I.D., Molyn, L. *Theory and Practice of Group Psychotherapy: 5th Revised Ed.* New York: Basic Books. 2005
46. Tatianchykova I., Tatianchykov A., Knyazheva I., et al. Correctional and education al technology of socialization of pupils at special secondary school REVISTA INCLUSIONES. 7.169-156.